

ANDRZEJ DROZD

MIĘDZYNARODOWE ORGANIZACJE MUZUŁMAŃSKIE (WYBRANE ZAGADNIENIA PRAWNOMIĘDZYNARODOWE)

Uwagi wstępne

Na przestrzeni kilku ostatnich dziesięcioleci mamy okazję obserwować wzrost międzynarodowej roli islamu. Świat muzułmański, który od XVII w. pod naporem państw europejskich stopniowo tracił pozycję, po radykalnych przekształceniach w pierwszej połowie naszego stulecia odzyskuje znaczenie. Dzieje się tak pomimo wyraźnych problemów ekonomicznych i licznych konfliktów (toczących się zarówno na płaszczyźnie międzypaństwowej czy etnicznej, jak i ideologicznej). Jednym z istotniejszych czynników tego procesu są dążenia integracyjne oparte na trwałej, mimo wszystko, wspólnotocie religijno-kulturowej, której zasięg obejmuje dziś ponad miliard ludzi i blisko jedną trzecią państw świata.

Obok współpracy bilateralnej i wielostronnej pomiędzy poszczególnymi państwami muzułmańskimi, instytucjonalnym przejawem tych dążeń są również organizacje międzynarodowe. Ich funkcjonowanie należy do stosunkowo słabo poznanych zagadnień prawa i stosunków międzynarodowych¹.

Zdarza się nawet utożsamianie w potocznej opinii organizacji islamskich z organizacjami arabskimi, opartymi na zgoła odmiennych - bo etniczno-językowych i regionalnych - przesłankach. Tymczasem kryterium decydujące o zasięgu podmiotowym organizacji muzułmańskich - islam - pomimo oczywistych związków z regionem arabskim, ma o wiele szerszy zakres.

Wśród międzynarodowych organizacji muzułmańskich można przeprowadzić tradycyjny w nauce prawa międzynarodowego podział na organizacje międzyrządowe i pozarządowe (Intergovernmental Organization i Nongovernmental Organization), oparty zasadniczo na kryterium podstawy prawnej istnienia tych organizacji (tzn. umowa międzyrządowa bądź inna umowa), pomocniczo zaś na kryterium charakteru prawnego członków (podmioty rządowe albo pozarządowe).

¹ Dotychczasowa literatura przedmiotu (poświęcona organizacjom międzynarodowym, głównie Organizacji Konferencji Islamskiej) ogranicza się do zaledwie kilku opracowań w językach europejskich; m.in.: A. Al-Ahsan *The Organization of the Islamic Conference. (An Introduction to an Islamic Political Institution.)*, Herndon 1988; B. Bouchba *L'Organisation de la conference Islamique*, *Annuaire Francaise de Droit International*, 1982, vol. 28, s. 256 - 291; H. Moinuddin *The Charter of the Islamic Conference and Legal Framework of Economic Cooperation among its Member States*, Oxford 1987; R. M. Szaripowa *Panislamizm siegodaya: Ideologia i praktika Ligi Islamskogo Mira*, Moskwa 1986 oraz kilku pomniejszych artykułów. Nie istnieje jak dotąd żadna znacząca publikacja w językach wschodnich. Pierwszym opracowaniem w języku polskim jest nie publikowana rozprawa doktorska Nabihy Hussain Saleh z Jemenu pt. *Organizacja Konferencji Islamskiej 1969 - 1989*, Warszawa 1990 (pod kier. prof. dr. hab. E. J. Pałygi).

Artykuł niniejszy prezentuje w sposób syntetyczny kształt, funkcjonowanie oraz kontekst historyczny dominujących obecnie w świecie muzułmańskim organizacji międzynarodowych obydwu rodzajów: Organizacji Konferencji Islamskiej (Organization of the Islamic Conference), która zdominowała współpracę na płaszczyźnie międzynarodowej tworząc na wzór ONZ rozbudowany system ciał wyspecjalizowanych, oraz Ligi Świata Muzułmańskiego (Muslim World League), która - wspierana głównie przez Arabię Saudyjską - odgrywa pierwszoplanową rolę w grupie niezależnych od Organizacji Konferencji Islamskiej organizacji pozarządowych. Dodać należy, iż obie organizacje pozostają w bliskiej współpracy, a Liga Świata Muzułmańskiego często uznawana jest za koncepcyjne i ideologiczne zaplecze Konferencji Islamskiej². Przedstawione zostaną również inne organizacje pozarządowe, z konieczności jednak jedynie marginalnie.

Geneza współczesnych organizacji muzułmańskich

Specyfika międzynarodowych organizacji islamskich uwidacznia się już w samej ich nazwie - podstawowym czynnikiem grupującym ich członków i stanowiącym przesłankę wspólnego działania państw jest religia - islam. Jednocześnie zasięg tego działania daleko wybiega poza charakter religijny, w europejskim rozumieniu. Islam bowiem, według kryteriów europejskich, nie jest tylko religią - jest również systemem obejmującym całość życia indywidualnego i zbiorowego jego wyznawców.

Oprócz norm religijnych i etycznych formułuje normy społeczne i prawne, które wykształciły szereg form i instytucji odmiennych od tradycji europejskich. Szczególnie uderza w islamie brak typowych dla Europy różniczeń pomiędzy sferą świecką a sferą religijną. Tak więc to, co religijne, jest zarazem społeczne, i na odwrót.

Różnice te są o tyle znamienne, że islam wyrósł przeciw z podłoża wspólnego z judaizmem i chrześcijaństwem, a jego podstawowe założenia niewiele odbiegają od obu tych religii. W pewnym stopniu wyjaśnić można to odmiennością rozwoju historycznego świata islamskiego i Europy. Jak zauważa L. Winowski³, Arabowie w chwili pojawienia się islamu nie posiadając tradycji państwa i prawa świeckiego, które w Europie reprezentowane były przez Rzym, musieli w krótkim czasie przejść od form rodowo-plemiennych do organizacji rozległego państwa wchłaniającego kolejne ludy o różnej kulturze i stojące na różnym stopniu rozwoju. Jako podstawę organizacyjną państwa przyjęli jedyny, trwale spajający ich czynnik - religię.

W konsekwencji, już w pierwszych latach po śmierci założyciela i proroka islamu, Muhammada ibn Abd Allaha (632 r.) (znanego w Europie jako Mahomet), wykształciła się forma rządów skupiająca jednocześnie władzę w sferze duchowej i świeckiej - kalifat. Kalif był najwyższym przywódcą

² R. M. Szaripowa, op. cit., s. 48.

³ L. Winowski, *Z zagadnień prawa i państwa islamu*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo XII, nr 19, 1964, s. 254.

wszystkich muzułmanów, tak samo duchowym, jak i państwowym, politycznym czy wojskowym. Forma taka, pomimo pewnych zmian, utrzymała się aż do 1924 r., kiedy wskutek rewolucji tureckiej władza kalifa (sprawowana od 1517 r. przez dynastię osmańską) została zniesiona.

Kalifat był jedną z dwóch podstaw, na których opierał się organizacyjny "monizm" tradycyjnego państwa i społeczeństwa islamskiego. Drugą była umma, czyli wspólnota wszystkich wiernych, równych między sobą bez względu na przynależność społeczną, etniczną czy rasową, nie znająca granic państwowych ani narodowych. Mimo trwającego od wieków rozbitcia religijnego i państwowego, koncepcja ummy jest wciąż silnie zakorzeniona w świadomości muzułmanów. Przeciwstawia się ją często nacjonalizmom, zwłaszcza arabskiemu, które pojawiły się na muzułmańskim Wschodzie na skutek wpływów XIX-wiecznych ideologii europejskich⁴. Na jej bazie rozwinęła się koncepcja solidarności islamskiej, która obecnie leży u podstaw działania muzułmańskich organizacji międzynarodowych.

Historyczna geneza tych organizacji ściśle łączy się z ruchem, który również nawiązywał do tradycyjnej koncepcji ummy, a mianowicie z panislamizmem⁵. Wyrósł on na gruncie przygotowanym w połowie XIX w. przez modernistów muzułmańskich, z czołowym reformatorem Dżamalem Ad-Din Al-Afganim (1838 - 1897). Panislamizm, dążący do konsolidacji, a w dalszej kolejności do państwowego zjednoczenia wszystkich muzułmanów, wykorzystywany był m.in. w polityce zewnętrznej ostatnich monarchów tureckich, zwłaszcza Abdulhamida II (1876 - 1909). W początku XX stulecia na Wschodzie oraz w Europie zaczęły pojawiać się pierwsze panislamskie stowarzyszenia o zasięgu międzynarodowym, niekiedy nawet pod auspicjami muzułmańskich monarchów⁶. Miały one jednak krótkotrwały żywot.

I wojna światowa przyniosła dla świata muzułmańskiego niezwykle ważne następstwa. Panislamizm nie uchronił tureckich sułtanów-kalifów przed wystąpieniem przeciwko nim ich arabskich poddanych, inspirowanych przez W. Brytanię. Na gruzach cesarstwa osmańskiego powstały nowe państwa, wśród których szczególną rolę z czasem zaczęła odgrywać Arabia Saudyjska, m.in. z racji posiadania w swych granicach świętych miejsc islamu, Mekki i Medyny⁷. Przede wszystkim zaś, w 1924 r. parlament republiki tureckiej zniósł władzę ostatniego kalifa - świat muzułmański pozbawiony został w ten sposób symbolicznego nawet przywództwa, z którym od wieków identyfikował swoją jedność.

⁴ Zob. szerzej: Ali Muhammad Naqavi, *Islam and Nationalism*, Teheran 1988.

⁵ O panislamizmie szerzej zob.: J. M. Landau, *The Politics of Pan-Islam: ideology and organization*, Oxford 1990.

⁶ J. M. Landau, op. cit., s. 49, 92, 94. Panislamizm cieszył się szczególną popularnością wśród muzułmańskich narodów Rosji odgrywając doniosłą rolę w ich dążeniach niepodległościowych. W okresie międzywojennym władze polskie (w tym II Oddz. Sztabu Generalnego) świadome tego faktu czynnie wspierały działalność muzułmańskich środowisk emigracyjnych. Warto nadmienić, iż w działalność panislamską włączyli się również polscy Tatarzy, m.in. uczestnicząc w rządach Republiki Krymu (1918) i Azerbejdżanu (1919), zaś w latach 20 i 30 biorąc udział w międzynarodowych kongresach muzułmańskich (zob. dalej). Ich aktywność wykorzystywał rząd polski dla nawiązywania i utrzymywania stosunków z krajami Bliskiego i Środkowego Wschodu. (Szerzej: A. Miśkiewicz, *Tatarzy polscy 1918 - 1939*, Warszawa 1990; S. Chazbijewicz, *Ideologie muzułmanów polskich w latach 1918 - 1939*, Rocznik Tatarów Polskich, nr 1, 1993, s. 15 - 42).

⁷ Zob.: J. Zdanowski, *Emiryaty wahhabickie. Z dziejów Arabii w latach 1745 - 1932*, Warszawa 1993, s. 105 - 140.

Większość podejmowanych w następnym czasie inicjatyw panislamskich będzie miała w tle ideę restauracji kalifatu. Idea ta jest żywa w wielu środowiskach muzułmańskich po dziś dzień.

Pomimo szeregu prób zapełnienia powstałej próżni, okres międzywojenny tylko w niewielkim stopniu posunął integrację świata muzułmańskiego. Przeprowadzone w tym czasie międzynarodowe konferencje, znane pod nazwą kongresów muzułmańskich (Mekka 1924, Kair 1926, Mekka 1926, Jerozolima 1931, Genewa 1935) nie przyniosły konkretnych rezultatów, aczkolwiek miały znaczenie dla podtrzymania dążeń panislamistycznych. Najbardziej widoczny efekt w postaci powołania w 1926 r. w Mekce Światowego Kongresu Muzułmańskiego (World Muslim Congress) - istniejącej do dziś organizacji pozarządowej - był wątpliwym sukcesem. Drugie po założycielskim spotkaniu Kongresu zwołano dopiero w 1931 r. w Jerozolimie (tam też powołano stały sekretariat), zaś do wybuchu wojny, mimo ambitnych planów, Kongres nie przejawiał większej aktywności⁸. (Organizację tę reaktywowano przy wsparciu rządu pakistańskiego w 1949 r.)

W trakcie wymienionych konferencji, które stanowiły forum zarówno dla reprezentacji rządowych, jak i pozarządowych, nie doszło do porozumienia w sprawie kalifatu. Żadna z przodujących wówczas dynastii czy też jednostek nie miała dosyć powagi, by zostać uznaną jako kalif. Mało realne było również zawiązanie nawet luźnego bloku krajów muzułmańskich, z których wiele wciąż znajdowało się pod dominacją kolonialną.

Podobna sytuacja utrzymała się w pierwszych latach powojennych, mimo że przyniosły one suwerenność nowym państwom, zwłaszcza arabskim. Wysiłki powstałego w 1947 r. Pakistanu, który przejął na siebie ciężar działalności panislamskiej, nie dawały widocznych rezultatów wobec niechętniej postawy większej części rządów arabskich, realizujących idee nacjonalizmu arabskiego i zajętych sprawami własnej organizacji regionalnej - utworzonej przy pomocy W. Brytanii w 1945 r. Ligi Państw Arabskich.

Mimo to, należy odnotować pierwszą poważniejszą próbę powołania organizacji międzyrządowej. Była nią Międzynarodowa Islamska Organizacja Ekonomiczna z siedzibą w Karaczi, założona w 1949 r. i zrzeszająca 10 państw. Miała ona na celu zacieśnienie współpracy ekonomicznej, która położyłaby podstawy pod powołanie w przyszłości wspólnego rynku państw islamskich. Chociaż sama organizacja okazała się krótkotrwałym epizodem, jej idea będzie realizowana przez następne lata w różnych formach, ostatnio także w ramach Organizacji Konferencji Islamskiej.

W owym czasie jednak, wciąż bardziej realna była współpraca na szczeblu pozarządowym. Warunki sprzyjające jej podjęciu pojawiły się na przełomie lat 50 i 60, gdy wśród państw arabskich - skłóconych między sobą pomimo zagrożenia ze strony Izraela - zarysowały się oznaki załamania idei panarabskich. Ponadto, część tych państw, zbliżona do ZSRR i dominująca na forum Ligi Państw Arabskich (jak Egipt, Syria czy Irak), zaczęła wprowadzać w życie doktrynę socjalizmu arabskiego. Jej głównym wyrazicielem był egipski prezydent Naser. W obliczu tych procesów kon-

serwatywne kręgi muzułmańskie, mające oparcie w Arabii Saudyjskiej, zdecydowały się na powołanie międzynarodowej organizacji islamskiej, która na płaszczyźnie ideologicznej przeciwstawiłaby się socjalizmowi i nacjonalizmowi arabskiemu, na płaszczyźnie organizacyjnej zaś byłaby przeciw wagą dla Ligi Państw Arabskich. Wobec braku politycznej integracji między rządami muzułmańskimi mogła to być w tym czasie jedynie organizacja pozarządowa.

W takich okolicznościach, w maju 1962 r. doszło do zawiązania się w Mekce Ligi Świata Muzułmańskiego. Na konferencji założycielskiej, podobnie jak na przedwojennych kongresach panislamskich, byli obecni zarówno reprezentanci rządowi, jak i pozarządowi, w tym większość ówczesnych autorytetów świata islamu. Jednym z głównych założeń nowej organizacji stało się przygotowanie gruntu pod powołanie w przyszłości ligi państw muzułmańskich.

Bezpośrednim inicjatorem zwołania konferencji w Mekce był saudyjski następca tronu, książę Fajsal. On to, już po objęciu tronu, kontynuował działania dyplomatyczne na rzecz utworzenia bloku państw islamskich. Poczynając od końca 1965 r. odbył szereg podróży, spotykając się z przywódcami kilkunastu krajów islamskich oraz USA, którzy w większości przychylni się do zwołania islamskiej konferencji na szczycie i nawiązania bliższej współpracy, zwłaszcza gospodarczej i kulturalnej. Plany takie wywołały jednak sprzeciw państw arabskich - Egiptu, Syrii, Iraku i Algierii. Nie zmieniły one stanowiska także po klęsce w wojnie z Izraelem w 1967 r., kiedy to król Fajsal ponowił swoje propozycje⁹.

Sytuacja uległa zmianie dopiero po wydarzeniu, które szczególnie wstrząsnęło światem muzułmańskim, tzn. po pożarze jerozolimskiego meczetu-sanktuarium Al-Aqsa w sierpniu 1969 r. (za co odpowiedzialnością obarczono Izrael). Król Fajsal i inni przywódcy muzułmańscy wezwali raz jeszcze do zwołania szczytu. Tym razem inicjatywa została poparta także na forum Ligi Państw Arabskich, która powierzyła przygotowanie szczytu w stolicy Maroka, Rabacie, królowi tego kraju Hasanowi II oraz królowi Fajsalowi¹⁰.

Konferencja na szczycie odbyła się 22 - 25 września 1969 r. Reprezentowanych było 25 państw, ponadto w charakterze obserwatorów wystąpiły delegacje muzułmanów z Indii i OWP. Na konferencji zapadła decyzja o zwołaniu kolejnego spotkania, tym razem ministrów spraw zagranicznych, w celu powołania do życia stałego sekretariatu i ustalenia ram organizacyjnych dla dalszej współpracy.

W ten sposób utworzona została Organizacja Konferencji Islamskiej, będąca pierwszą od czasu zniesienia kalifatu instytucją aspirującą do roli reprezentanta całości ummy, światowej społeczności muzułmańskiej.

Proces kształtowania się form organizacyjnych Konferencji trwał jeszcze przez kilka następnych lat i dopiero w 1972 r., po dłuższych sporach i dyskusjach pomiędzy zwolennikami a przeciwnikami utworzenia stałej

⁹ A. Al-Ahsan, op. cit., s. 17; Le Monde 25.02.1966, s. 4.

¹⁰ Le Monde 21 - 22.09.1969, s. 2.

organizacji, został przyjęty statut: Karta Konferencji Islamskiej. Jeszcze dłużej trwał okres zdobywania przez nową organizację znaczenia międzynarodowego - nawet w kręgach panislamskich do jej powstania nie zawsze przykładano większą wagę¹¹. Ulegało to zmianie na przestrzeni lat 70, w miarę krzepnięcia organizacji i rozwijania przez nią własnego systemu instytucji wyspecjalizowanych.

Organizacja Konferencji Islamskiej

Stosując klasyfikację przyjętą w nauce prawa międzynarodowego Organizację Konferencji Islamskiej należy zakwalifikować jako partykularną, ale niekoniecznie regionalną¹², organizację międzyrządową o celach ogólnych.

Podstawa prawna funkcjonowania organizacji - jej akt konstytucyjny, czyli Karta Konferencji Islamskiej, przyjęta na 3 Konferencji Ministrów Spraw Zagranicznych w Dżiddzie 4 II 1972 r.¹³ - ma charakter wielostronnej umowy międzynarodowej. Jej stronami są państwa członkowskie. Oprócz podpisania przez przedstawiciela państwa, wymagane jest również zatwierdzenie bądź ratyfikacja Karty, zgodnie z przyjętą w danym państwie procedurą. Karta Konferencji Islamskiej - w myśl zawartej w niej klauzuli - nabrała mocy obowiązującej w lutym 1973 r., po złożeniu aktów ratyfikacyjnych przez zwykłą większość jej sygnatariuszy z Dżiddy z 1972 r.¹⁴.

Jeśli chodzi o charakter prawny członków Konferencji, są nimi suwerenne państwa. Wyjątek w tej kwestii uczyniono dla Palestyny, której przyznano pełne członkostwo w 1974 r., za jej reprezentanta uznając OWP. Zauważyć należy jednak znaczny udział w działalności Konferencji czynnika pozarządowego - organizacji międzynarodowych (Liga Świata Muzułmańskiego) czy przedstawicieli niektórych mniejszości muzułmańskich, działających na prawach obserwatorów.

Organizacja Konferencji Islamskiej wykształciła stosunkowo klarowny system organów, wśród których da się wyróżnić organy główne (powołane w statucie), organy pomocnicze i wyspecjalizowane oraz sieć instytucji i organizacji afiliowanych w systemie Konferencji.

Naczelnym organem decyzyjnym jest Konferencja Królów i Szefów Państw i Rządów, zwana szczytem islamskim, zwoływana zwykle co trzy lata (od 1981 r.) i obradująca w kolejnych państwach członkowskich. Dotychczasowe konferencje na szczycie odbywały się w: Maroku (Rabat,

¹¹ A. Al-Ahsan, op. cit., s. 20 - 21.

¹² Należy w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, iż kategoria organizacji partykularnej nie jest tożsama z organizacją regionalną. Ta ostatnia jest tylko szczególnym rodzajem organizacji partykularnej, tzn. takiej która ogranicza zasięg swojego członkostwa do grupy podmiotów o określonych cechach (np. należących do jednego regionu). Rozróżnienie to bywa w nauce nierazko zacierane, przez co błędnie utożsamia się organizacje partykularne z regionalnymi.

¹³ Tekst Karty (w jęz. arabskim, angielskim i francuskim) opublikowany został w: *UN Treaty Series*, 1974, vol. 914, No 1309, s. 103 - 128.

¹⁴ Tzn. poprzez szesnastego spośród trzydziestu sygnatariuszy z Dżiddy (ibidem, s. 111).

¹⁵ Po wniesieniu poprawki do Karty podczas szczytu w Taif.

1969, Casablanca, 1984 i 1994), Pakistanie (Lahore, 1974), Arabii Saudyjskiej (Mekka-Taif, 1981), Kuwejcie (1987), Senegal (Dakar, 1991 i 1992).

Na forum konferencji na szczycie zapadają deklaracje i rezolucje w głównych sprawach świata muzułmańskiego. Decyzje bardziej szczegółowe i realizujące zalecenia szczytów podejmowane są przez drugi organ decyzyjny, zbierający się co roku w różnych państwach - Konferencję Ministrów Spraw Zagranicznych. Kieruje ona bieżącą polityką organizacji i jest uprawniona do decydowania w większości istotnych spraw. Oprócz corocznych sesji zwyczajnych spotyka się także na sesjach nadzwyczajnych. Reprezentowane są w niej wszystkie państwa członkowskie.

Z kolei organem wykonawczym i administracyjnym jest Sekretariat Generalny kierowany przez Sekretarza Generalnego, którego co 4 lata wybiera Konferencja Ministrów Spraw Zagranicznych. Siedziba Sekretariatu znajduje się w Dżiddzie w Arabii Saudyjskiej.

Czwartym organem głównym jest organ sędowiczy przeznaczony do rozstrzygania sporów w obrębie Organizacji Konferencji Islamskiej - Międzynarodowy Islamski Trybunał Sprawiedliwości. Jego siedziba mieści się w Kuwejcie¹⁶. Trybunał powołany został w 1987 r., jednak na temat jego działalności brak jest jakichkolwiek danych.

Podobnie jak to się dzieje w innych rozwiniętych organizacjach międzynarodowych o celach ogólnych, merytoryczny ciężar przygotowania aktów Konferencji Islamskiej - wobec coraz szerszego zakresu działania - przechodzi na organy pomocnicze i wyspecjalizowane. Tworzone one są na mocy uchwał organów głównych. W obecnej chwili w strukturze Organizacji Konferencji Islamskiej istnieje sześć stałych komitetów i komisji wyspecjalizowanych (ds. finansów, ds. ekonomicznych, kulturalnych i społecznych, ds. współpracy naukowej i technicznej, ds. współpracy handlowej i ekonomicznej, ds. informacji i kultury, ds. Jerozolimy), jak również kilkanaście organów pomocniczych (jak np. Fundusz Solidarności Islamskiej, Islamskie Centrum Rozwoju Handlu, Islamska Rada Lotnictwa Cywilnego czy Międzynarodowa Komisja Prawa Muzułmańskiego). Obok funkcji pomocniczych realizują one także samodzielne przedsięwzięcia.

Oprócz powyższych organów działają także resortowe konferencje ministerialne (np. ministrów finansów, oświaty, przemysłu) czy też komitety nadzwyczajne, powoływane *ad hoc* dla rozwiązania szczególnie ważnych i nagłych problemów. Dla przykładu, podczas wojny iracko-irańskiej utworzono w celach mediacji komitet pokojowy złożony z szefów 8 państw i Sekretarza Generalnego, zaś w 1980 r. utworzono inny, 5 - osobowy komitet ministerialny do spraw Afganistanu.

Biorąc pod uwagę zasięg podmiotowy, Organizację Konferencji Islamskiej określić należy jako organizację partykularną, tzn. skupiającą, w prze-

¹⁶ Decyzja o powołaniu Trybunału (wzorowanego na Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości w Ha-dze) zapadła podczas III Szczytu w Taif (1981), zaś wniesienie odpowiedniej poprawki do Karty wraz z załączeniem statutu Trybunału nastąpiło na IV Szczytcie w Kuwejcie (1987). Inicjatorem powołania Trybunału był Kuwejt. W jego skład wchodzi 11 sędziów wybieranych przez Konferencję Ministrów Spraw Zagranicznych z kandydatów nominowanych przez państwa członkowskie (A. Al-Ahsan, op. cit., s. 28, 129). Idea utworzenia Trybunału pojawiła się w obliczu trwającej wojny iracko-irańskiej i bezskutecznych prób mediacji ze strony Konferencji.

ciwieństwie do organizacji powszechnych jedynie pewną kategorię państw - w tym przypadku państwa muzułmańskie. Ścisłe wytyczenie granic tej kategorii wbrew pozorom może nastęrczyć pewnych trudności. (Przypomnijmy, że tylko nieliczne, np. Iran, Arabia Saudyjska czy Pakistan, posiadają przymiotnik "islamskie" w swej nazwie bądź umieszczają islam jako podstawę systemu ustrojowego.)

Kwestii nie wyjaśnia Karta Konferencji Islamskiej, stwierdzająca jedynie, iż członkiem może zostać "każde państwo muzułmańskie" (zaaprobowane większością 2/3 głosów Konferencji Ministrów Spraw Zagranicznych). Chociaż z publikacji i dokumentów roboczych można by wnioskować, że chodzi o "państwo, w którym muzułmanie stanowią większość populacji"¹⁸, to jednak praktyka wskazuje na co innego - do Konferencji Islamskiej przyjęte zostały np. państwa afrykańskie, w których muzułmanie są w mniejszości, jak Uganda, Gabon, Kamerun, Sierra Leone (10% - 40% ludności). Z drugiej strony, taki kraj jak Indie, zamieszkiwany przez ponad 100 mln muzułmanów do grona państw członkowskich nie został przyjęty - mimo swych usilnych starań przed pierwszym szczytem w Rabacie w 1969 r. (Obok faktu, że w istocie trudno zaakceptować Indie jako kraj muzułmański, odegrał tu rolę czynnik polityczny - protest Pakistanu pozostającego w stałym konflikcie z Indiami).

Praktyce Konferencji Islamskiej bliższe jest raczej sformułowanie zawarte w konstytucji wspomnianej wyżej Międzynarodowej Islamskiej Organizacji Ekonomicznej z 1949 r. Za muzułmański uznaje się tam kraj "zamieszkiwany w większości przez muzułmanów lub mający przeważające związki o kulturalnym bądź innym charakterze z innymi krajami muzułmańskimi"¹⁹.

Znamienny dla Konferencji Islamskiej jest z jednej jej rozwój ilościowy: z 25 państw w 1969 r. (na szczycie w Rabacie) do 52 państw w 1995 r. (po rozpadzie ZSRR i przystąpieniu republik środkowoazjatyckich). Z drugiej strony jednak, poza zasięgiem organizacji znalazły się liczne społeczności muzułmanów (ponad 20% wszystkich wyznawców islamu) zamieszkujące jako mniejszości w krajach niemuzułmańskich. Tylko nieliczne (cypryjska, filipińska, a początkowo także indyjska), posiadające status obserwatora, są reprezentowane na forum Konferencji.

O ile oczywisty jest podmiotowy partykularyzm Organizacji Konferencji Islamskiej, o tyle wątpliwości może budzić zaliczenie jej do organizacji regionalnych. Wiąże się to z brakiem obowiązującej definicji regionu w prawie międzynarodowym²⁰. Jeśli by przyjąć, że w definicji tej koniecznym elementem jest kryterium wzajemnego sąsiedztwa państw regionu - innymi słowy jego zwartość geograficzna - Konferencji Islamskiej za orga-

¹⁷ Ar. - "kull dawlat islamiyyat", ang. - "every Muslim state", fr. - "chaque Etat islamique" (art. VIII Karty Konferencji Islamskiej).

¹⁸ A. Al-Ahsan, op. cit., s. 45.

¹⁹ A. J. Peaslee, *International Governmental Organizations. Constitutional Documents*, vol. 2, The Hague 1956, s. 225.

²⁰ Zob.: R. Bierzanek, *Bezpieczeństwo regionalne a pozycja międzynarodowa państw mniejszych*, Sprawy Międzynarodowe 1976, nr 6, s. 39 - 42; T. Jasudowicz, *Regionalne systemy bezpieczeństwa w: Regionalizm w stosunkach międzynarodowych*, pr. zbior. pod red. J. Gilasa, Warszawa 1978, s. 156 - 161.

nizację regionalną uznać nie można. Wprawdzie świat muzułmański tworzy w miarę określony geograficznie obszar, jednakże tak rozległy (rozciągnięty na trzy kontynenty), że trudno go nazwać "regionem". Należą do niego państwa położone w tak odległych geograficznie i kulturowo miejscach, jak Indochiny, Afryka Czarna czy Azja Centralna czego efektem jest zjawisko wewnątrzislamskiego regionalizmu - bądź też subregionalizmu - realizowanego głównie na płaszczyźnie organizacji pozarządowych. Przeciwno "regionalności" Organizacji Konferencji Islamskiej przemawia także, jako czynnik ideologiczny, "uniwersalność" islamu, a więc głównej przesłanki grupującej państwa członkowskie.

Trzeba wszakże przyznać, że Konferencja Islamska spełnia inne kryteria organizacji regionalnej, mianowicie skupia członków powiązanych wspólnotą więzi kulturalnych i duchowych, interesów społecznych a częściowo także ekonomicznych (jako należących w większości do "trzeciego świata"). W mniejszym stopniu są to już jednak więzi polityczne. Problem ten, chociaż jak widać, leży raczej w sferze pojęciowej, wydaje się być dosyć złożony i wymaga oddzielnych rozważań.

Jeśli chodzi o zakres przedmiotowy Organizacji Konferencji Islamskiej, należy zaliczyć ją do organizacji o celach ogólnych. W jej działalności realizowane są zarówno funkcje forum, jak i usługowe²¹.

Cele organizacji w ogólny sposób zostały sformułowane w Karcie Konferencji Islamskiej. Są to: popieranie solidarności islamskiej, zacieśnianie współpracy na polu ekonomicznym, społecznym, kulturalnym i w innych dziedzinach, prowadzenie konsultacji między państwami członkowskimi, starania na rzecz międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, walka z segregacją rasową i kolonializmem, koordynacja działań na rzecz bezpieczeństwa świętych miejsc islamu, wspieranie walki narodów muzułmańskich (w tym palestyńskiego) o ich prawa oraz tworzenie sprzyjającej atmosfery dla współpracy między państwami członkowskimi i innymi krajami²².

W zakresie działań politycznych na forum Konferencji Islamskiej dominuje proces konsultacyjny. Różnice interesów czy nawet otwarte konflikty pomiędzy niektórymi państwami członkowskimi nie pozwalały na trwałą konsolidację polityczną, toteż organizacja do takiej roli pretendowała jedynie wówczas, gdy możliwe było uzgodnienie wspólnego stanowiska przez wszystkie lub zdecydowaną większość krajów wspólnoty (np. wobec konfliktu palestyńskiego, afgańskiego czy bośniackiego). W sprawach tych Konferencja Islamska zabierała głos na szerszym forum międzynarodowym, zwłaszcza ONZ, zgłaszając m.in. projekty rezolucji lub uregulowań pokojowych. Również w gronie islamskim Konferencja odgrywała rolę mediatora - na przykład w 1974 r. doprowadziła do uznania przez Pakistan secesji Bangladeszu²³. Bezsukteczne natomiast okazały się próby zażegnania konfliktu iracko-irańskiego (mimo kilkuletniej mediacji) czy iracko-kuwejckie-

²¹ O funkcjach organizacji międzynarodowych zob. szerzej: W. Morawiecki, *Funkcje organizacji międzynarodowych*, Warszawa 1971.

²² Art. 2 Karty Konferencji Islamskiej.

²³ Zob.: B. Wizimirski, *Polityka zagraniczna Pakistanu - cele, środki, rezultaty*, Sprawy Międzynarodowe, 1986, nr 5, s. 87.

go. Innymi działaniami o charakterze politycznym było występowanie w przypadkach dyskryminowania mniejszości muzułmańskich (np. w Birnie, na Filipinach)²⁴.

Trzeba zaznaczyć, iż w wielu kwestiach Konferencja Islamska zajmowała stosunkowo wyważone i powściągliwe stanowisko. Ujawniła się tu m.in. tendencja członków niearabskich do nie angażowania się w problemy państw arabskich (np. w kwestii bojkotu Izraela)²⁵. Niemniej jednak, już od początku istnienia organizacji szczególne miejsce zajmował konflikt bliskowschodni, a zwłaszcza status Jerozolimy (jako wartości ogólnomuzułmańskiej). Problem ten był stale obecny w poczynaniach Konferencji Islamskiej, uwidaczniając się nawet w utworzeniu dwóch organów pomocniczych: Komitetu i Funduszu ds. Jerozolimy²⁶.

Już w chwili formowania się Organizacji Konferencji Islamskiej jej założyciele mając świadomość ograniczonych możliwości w sferze politycznej skierowali ciężar działań integracyjnych na inne pola, realizując program panislamskiej "pracy organicznej". Służy temu sieć wzmiankowanych wcześniej organów pomocniczych oraz instytucji i organizacji afiliowanych.

Wśród nich największą uwagę wzbudza Islamski Bank Rozwoju (Islamic Development Bank), utworzony w 1975 r. z siedzibą w Dżiddzie. Jego członkami są wszystkie państwa Konferencji Islamskiej. Prowadzi on aktywną działalność kredytową i inwestycyjną skierowaną na rozwój ekonomiczny krajów wspólnoty islamskiej, zwłaszcza najsłabiej rozwiniętych. Jego kapitał zakładowy w połowie lat 80 wynosił 5 mld dolarów²⁷. Organizacja Konferencji Islamskiej uczestniczyła ponadto w zakładaniu innych międzynarodowych banków islamskich z kapitałem mieszanym - np. w Londynie (Islamic Finance Bank House), Luksemburgu (Islamie Banking System International Holding) czy Kopenhadze (Islamie Bank International). Wspomnieć także należy o pracach organów wyspecjalizowanych nad powołaniem islamskiego funduszu walutowego.

Oprócz tego system Konferencji Islamskiej rozwinął się szczególnie w dziedzinach współpracy przemysłowej (Islamska Izba Handlu, Przemysłu i Wymiany Towarowej), transportu i komunikacji (np. Unia Telekomunikacyjna Państw Islamskich), informacji (Islamska Międzynarodowa Agencja Informacyjna, Organizacja Radia i Telewizji Państw Islamskich), kształcenia kadr, oświaty, kultury (Islamska Organizacja ds. Oświaty, Nauki i Kultury), czy opieki społecznej. Na rzecz rozwoju ekonomicznego działa również sieć wyspecjalizowanych placówek badawczych.

²⁴ A. Al-Ahsan, op. cit., s. 66 - 71; J. M. Landau, op. cit., s. 292.

²⁵ Dotyczyło to np. Turcji i Iranu (przed rewolucją), a także niektórych państw afrykańskich.

²⁶ W związku z kwestią palestyńską miała także miejsce próba rozwinięcia współpracy wojskowej na forum organizacji - zakończyła się ona jedynie powołaniem w ramach Sekretariatu Generalnego Biura ds. Współpracy Wojskowej z Palestyną w 1981 r. Należy zauważyć, iż starania na rzecz wyzwolenia Jerozolimy (która należy obok Mekki i Medyny do świętych miejsc islamu) są istotnym czynnikiem legitymizacji władzy Saudów - jako sprawujących opiekę nad Świętymi Miastami. Przejawem znaczenia Jerozolimy jest fakt, iż Karta Konferencji Islamskiej siedzibą Sekretariatu ustanawia właśnie Jerozolimę - do czasu jej wyzwolenia zaś Sekretariat mieścić się ma w Dżiddzie (art. VI. 5).

²⁷ Nabih Hussain Saleh, op. cit., s. 59.

Organizacja Konferencji Islamskiej włączyła się również w tworzenie regionalnych systemów ochrony praw człowieka. Rezultatem tego jest wydana w sierpniu 1990 r. w Kairze Deklaracja Praw Człowieka w Islamie.

Powyższe instytucje to tylko niektóre spośród kilkudziesięciu ciał uczestniczących w wymienionych sferach działalności Konferencji Islamskiej. Podkreślić należy, iż wielokrotnie są one odpowiednikami wyspecjalizowanych organów w systemie ONZ.

Konferencja Islamska i stowarzyszone z nią instytucje współpracują z innymi organizacjami międzynarodowymi - Ligą Państw Arabskich, Organizacją Jedności Afrykańskiej (do których należy znaczna część państw członkowskich), a przede wszystkim z ONZ i jej agencjami. Przy siedzibie ONZ w Nowym Jorku działa stałe przedstawicielstwo Konferencji, a z kolei w jej obradach uczestniczą przedstawiciele ONZ, w tym niekiedy Sekretarz Generalny

Wspomnieć wreszcie należy o roli Organizacji Konferencji Islamskiej jako koordynatora działań innych islamskich organizacji i ciał międzynarodowych (pozarządowych), m.in. za pośrednictwem sieci biur regionalnych.

Liga Świata Muzułmańskiego i inne organizacje pozarządowe

Do organizacji pozarządowych, które odgrywają w świecie muzułmańskim największą rolę i włączają się w poczynania Konferencji Islamskiej korzystając niekiedy ze statusu obserwatora, należy zaliczyć Światowy Kongres Muzułmański, Międzynarodową Organizację Islamską, Światową Federację Misji Islamskich, a przede wszystkim Ligę Świata Muzułmańskiego, zajmującą pierwsze miejsce zarówno pod względem swych rozmiarów organizacyjnych, skali działania, jak i znaczenia międzynarodowego.

Liga Świata Muzułmańskiego powstała w maju 1962 r. w Mekce, zaś jej statut (Konstytucja Ligi Świata Muzułmańskiego) przyjęto w grudniu 1963 r. Organami przedstawicielskimi są: zwoływana nieregularnie Generalna Konferencja Islamska oraz Rada Ustawodawcza o zmiennej liczbie członków (49 w 1992 r.)²⁸, zwoływana raz do roku i będąca głównym organem decyzyjnym Ligi. Rada wybiera co pięć lat Sekretarza Generalnego, który sprawuje władzę wykonawczą i odpowiada za realizację uchwał Rady oraz za całokształt działalności Ligi. Stoi on na czele rozbudowanego Sekretariatu Generalnego (30 departamentów i ponad 400 urzędników)²⁹, który mieści się w Mekce. Sekretarzowi Generalnemu podlegają także organy wyspecjalizowane oraz zagraniczne biura Ligi.

Członkostwo organizacji nie jest uregulowane statutowo. Konstytucja Ligi reguluje jedynie skład organów przedstawicielskich. Wchodzą do nich muzułmańscy uczeni, duchowni, ideolodzy, przywódcy organizacji i związków religijnych, a także politycy czy reprezentanci rządów (zazwyczaj mi-

²⁸ Na 49 członków z 28 krajów aż 14 jest Saudyjczykami. (*A Guide to Islamic Organizations and Institutions*, Makkah al-Mukarramah 1992, s. 592 - 596).

²⁹ *Muslim World League. Information Directory*, Makkah al-Mukarramah (1992), s. 17; *Yearbook of International Organizations 1990/91*, vol. 1, s. 708.

nistrowie ds. islamu), sporadycznie nawet przywódcy państw. O stałym członkostwie można właściwie mówić tylko w odniesieniu do Rady Ustawodawczej. Reprezentowane są w niej głównie kraje muzułmańskie, choć nie brak przedstawicieli muzułmanów z Europy czy USA. Członków Rady powołuje Sekretarz Generalny za aprobatą 2/3 dotychczasowego składu.

Liga prowadzi szeroką działalność o charakterze misyjnym, oświatowym i humanitarnym, przejawiającą się w zakładaniu centrów kulturalnych, szkół, szpitali, ośrodków opieki społecznej, w pomocy dla uchodźców (np. z Afganistanu, Etiopii, Somalii, Czadu), opiece nad pielgrzymami podczas corocznej pielgrzymki do Mekki oraz w działalności wydawniczej i informacyjnej.

W realizowaniu tych celów uczestniczą organy wyspecjalizowane - Najwyższa Światowa Rada ds. Meczetów, Fundusz Pomocy Uchodźcom Muzułmańskim czy szczególnie aktywna Międzynarodowa Organizacja Pomocy Islamskiej (International Islamic Relief Organization). Ponadto, sieć kilkadziesiątu biur i ośrodków zagranicznych, również w Europie (Londyn, Paryż, Kopenhaga, Wiedeń). Liga Świata Muzułmańskiego współpracuje także bezpośrednio z rządami państw islamskich. Służą temu zwoływane pod jej auspicjami konferencje ministerialne, przede wszystkim ministrów ds. islamu.

Wiele miejsca w działalności Ligi zajmuje wspieranie mniejszości muzułmańskich³⁰ - najczęściej w postaci budowy meczetów, pomocy wydawniczej czy edukacyjnej, ale nierzadko też o charakterze politycznym, na forum międzynarodowym. Liga zabierała głos również w takich sprawach jak konflikt palestyński, etiopski, iracko-irański czy afgański - w przypadku tego ostatniego finansowała ponadto pomoc dla mudżahedinów³¹.

Prowadzenie akcji na tak szeroką skalę możliwe jest dzięki wielomilionowemu budżetowi, zasilanemu głównie przez Arabię Saudyjską, kilkunastokrotnie przewyższającemu budżet Organizacji Konferencji Islamskiej (który np. w 1984 r. wynosił 7 mln dolarów)³².

Oprócz wymienionych celów Liga Świata Muzułmańskiego pełni także funkcję koordynującą dla lokalnych organizacji i instytucji muzułmańskich na świecie. W tym celu działają kontynentalne rady koordynacyjne dla Azji, Afryki, Australii i obu Ameryk. Ponadto współpracuje z muzułmańskimi organizacjami międzynarodowymi (jest szczególnie aktywna na forum Konferencji Islamskiej, gdzie posiada status obserwatora) oraz instytucjami w systemie ONZ.

Drugą co do swej rangi organizacją pozarządową jest Światowy Kongres Muzułmański (World Muslim Congress), utrzymujący z Ligą Świata Muzułmańskiego bliskie kontakty (np. obecny sekretarz generalny Kongresu jest członkiem Rady Ustawodawczej Ligi)³³. Kongres założony został

³⁰ Delegacje Ligi docierały do najodleglejszych i najmniejszych skupisk muzułmanów (np. do Mongolii w 1991 r.) Liga utrzymuje również kontakty z Muzułmańskim Związkiem Religijnym w Polsce, udzielając pomocy w edukacji religijnej (stypendia zagraniczne) czy sponsorując pielgrzymki do Mekki. Członkowie władz Ligi kilkakrotnie odwiedzali Polskę, m.in. w 1987 Sekretarz Generalny Abdullah Omar Nasif.

³¹ R. M. Szarpirowa, op. cit., s. 111.

³² Dla porównania, budżet Ligi Państw Arabskich wynosił wówczas 40 mln dolarów, zaś Organizacji Jedności Afrykańskiej 60 mln (A. Al-Ahsan, op. cit., s. 52 - 53).

³³ A. Guide..., s. 593.

w 1926 r. w Mekce, a jego siedzibę sekretariatu umieszczono w 1931 r. w Jerozolimie. Powstanie tej organizacji wiąże się z osobą wielkiego muftiego Libanu Amina Al-Husajniego. Po kilkuletniej przerwie doprowadził on przy wsparciu rządu pakistańskiego do reaktywowania Kongresu w 1947 r. w Karaczi. Statut organizacji przyjęto w 1962 r. Zasięgiem swego członkostwa obejmuje ona obecnie blisko 70 krajów, gdzie działają biura oraz inne instytucje stowarzyszone. Kongres posiada stałych przedstawicieli przy ONZ w Nowym Jorku i Genewie.

Głównym celem jego działania jest zacieśnianie solidarności panislamskiej i, podobnie jak w przypadku Ligi Świata Muzułmańskiego, działalność społeczna, misyjna oraz opieka nad mniejszościami muzułmańskimi³⁴.

Zbliżone cele, tzn. propagowanie islamu, umacnianie solidarności islamskiej oraz pomoc społecznościom muzułmańskim, zwłaszcza oświatową i socjalną, stawiają sobie inne organizacje pozarządowe. Wymienić tu należy: Międzynarodową Organizację Islamską (International Islamic Organization), przekształconą w 1970 r. z Afro-Azjatyckiej Organizacji Islamskiej (zał. w 1965 r.) z siedzibą w Bandungu (Indonezja); przy jej współpracy utworzona została Islamska Organizacja ds. Oświaty, Nauki i Kultury (ISESCO) - odpowiednik UNESCO w systemie Konferencji Islamskiej ; Światową Federację Misji Islamskich (zał. w 1958 r. w Karaczi)³⁶ ; Islamską Radę Europy (Islamic Council of Europe) z siedzibą w Londynie; Światowe Towarzystwo Głoszenia Islamu, założone w 1972 r. w Tripoli przy wsparciu rządu libijskiego³⁷, czy wreszcie Regionalną Radę Głoszenia Islamu Azji Południowo-Wschodniej i Pacyfiku, założoną w 1980 r. przy współpracy ostatniej z wymienionych organizacji, Ligi Świata Muzułmańskiego i Organizacji Konferencji Islamskiej. Siedzibę jej umieszczono w Kuala Lumpur (Malezja), zaś sekretarzem generalnym został Tunku Abd Ar-Rahman, współtwórca Organizacji Konferencji Islamskiej i pierwszy jej sekretarz, a poprzednio premier Malezji (1963 - 1970)³⁸.

Omawiając problematykę organizacji pozarządowych należy przypomnieć, iż w świetle prawa międzynarodowego ich sytuacja prawna pozostaje nie uregulowana. Chociaż pozytywnie ukierunkowana doktryna odmawiała im, jak dotąd, formalnej podmiotowości prawnomiędzynarodowej, nie zmienia to faktu, iż należą one do najaktywniejszych uczestników stosunków międzynarodowych, a ich rozmiary organizacyjne i rzeczywiste znacznie czasami przewyższają niejedną organizację międzyrządową³⁹. Wśród organizacji muzułmańskich przykładem takim jest Liga Świata Muzułmańskiego.

Jednym z podstawowych mechanizmów oddziaływania organizacji pozarządowych na stosunki międzynarodowe jest system konsultacji, w ramach

³⁴ Yearbook of International Organizations 1990/91, vol. 1, s. 578.

³⁵ Ibidem, s. 712.

³⁶ Ibidem, s. 717.

³⁷ Ibidem, s. 865.

³⁸ Ibidem, s. 922.

³⁹ Zob.: K. Skjelsbaek, *The Growth of International Nongovernmental Organization in the Twentieth Century*, International Organization, 1971(3), vol. 25, s. 420 - 442.

którego wyspecjalizowane organizacje, zwłaszcza w systemie ONZ, przyznając odpowiedni status konsultacyjny mogą współpracować z organizacjami pozarządowymi. Największe znaczenie posiada status konsultacyjny przyznawany przez Radę Gospodarczo-Społeczną ONZ (ECOSOC)⁴⁰.

Istnieją trzy jego rodzaje:

1. pierwszy status konsultacyjny (generalny), przyznawany organizacjom mogącym zgodnie ze swą specjalnością w znaczący sposób przyczynić się do realizacji celów ONZ i zainteresowanym w najwyższym stopniu działalnością Rady; organizacjom tym przysługują najszerze uprawnienia, jak prawo wnoszenia spraw i występowania z nimi na sesjach Rady, prawo wysyłania na sesje obserwatorów;

2. drugi status konsultacyjny (specjalny), przyznawany organizacjom posiadającym uznaną kompetencję w jednej z dziedzin działalności Rady;

3. organizacje nie posiadające statusu generalnego ani specjalnego, a mogące ze względu na swoją specjalistyczną kompetencję wnieść wkład do prac ONZ zalicza się do najliczniejszej, trzeciej kategorii poprzez umieszczenie w specjalnym rejestrze Sekretariatu ONZ.

Pośród organizacji muzułmańskich pierwszy status posiada Liga Świata Muzułmańskiego (od 1979 r.) oraz Światowy Kongres Muzułmański, drugi status Międzynarodowa Islamska Federacja Organizacji Studenckich i Islamska Agencja Pomocy, zaś w trzeciej grupie znalazły się: *Islamska Izba Handlu, Przemysłu i Wymiany Towarowej*⁴¹, *Islamskie Stowarzyszenie Armatorów, Międzynarodowe Stowarzyszenie Banków Islamskich*, Panafrykańskie Islamskie Towarzystwo Rozwoju Rolniczego i Światowe Towarzystwo Głoszenia Islamu.

Również inne organizacje wyspecjalizowane ONZ przyznają organizacjom pozarządowym własny status konsultacyjny (różnych kategorii). Powszechnym organizacjom muzułmańskim został on przyznany przez:

- UNICEF (Fundusz NZ Pomocy Dzieciom): Liga Świata Muzułmańskiego, Światowy Kongres Muzułmański;
- UNESCO (Organizacja NZ ds. Oświaty, Nauki i Kultury): Liga Świata Muzułmańskiego (kat. B), Światowa Federacja Arabsko-Islamskich Szkół Międzynarodowych (kat. C), Światowe Towarzystwo Głoszenia Islamu (kat. B);
- UNCTAD (Konferencja NZ ds. Handlu i Rozwoju): *Islamskie Stowarzyszenie Armatorów* (kat. spec), *Międzynarodowe Stowarzyszenie Banków Islamskich* (kat. spec);
- UNIDO (Organizacja NZ ds. Rozwoju Przemysłowego): *Islamska Izba Handlu, Przemysłu i Wymiany Towarowej, Międzynarodowe Stowarzyszenie Banków Islamskich*⁴².

Dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania systemu konsultacji organizacje pozarządowe zrzeszone są w stałych konferencjach i powoływa-

⁴⁰ Uregulowany jest on rezolucjami Rady Gospodarczo-Społecznej: nr 228 B (1950 r.) i nr 1296 (1968 r.) (P. Kowalski, *Międzynarodowe Organizacje pozarządowe w systemie ochrony praw człowieka*, Sprawy Międzynarodowe 1986, nr 11, s. 138 - 139).

⁴¹ Kursywą zaznaczone zostały organizacje należące do systemu Organizacji Konferencji Islamskiej.

⁴² Na podst.: Yearbook of International Organization 1990/91, vol. 1.

nych przez nie komitetach specjalnych. Na przykład, Światowy Kongres Muzułmański i Liga Świata Muzułmańskiego są członkami Specjalnego Komitetu Organizacji Pozarządowych ds. Praw Człowieka w Genewie, zaś Liga ponadto należy do Komitetu Organizacji Pozarządowych ds. Rozbrojenia w Nowym Jorku.

Zakończenie

Przegląd zinstytucjonalizowanych form współpracy świata islamskiego, jakimi są organizacje międzynarodowe, pokazuje, że nie odbiegają one od analogicznych form zachodnich. Co więcej, twórcy i ideolodzy organizacji muzułmańskich często się do wzorców zachodnich wprost odwołują, na co przykładów dostarcza Organizacja Konferencji Islamskiej wzorowana na modelu ONZ. Fakt ten nie powinien dziwić, zważywszy, że sama koncepcja współpracy w postaci organizacji międzynarodowej jest wytworem zachodnim, wykształconym w warunkach istnienia licznych, niezależnych państw. Wraz z nastaniem podobnych warunków w świecie muzułmańskim pojawiła się i tu potrzeba tworzenia organizacji międzynarodowych.

Mają one jednak specyficzne, odrębne tło ideologiczne, jakim jest islam. Istnienie bloku państw koordynujących swe działania międzynarodowe ze względu na wspólnotę religii jest niewątpliwie fenomenem z punktu europejskiego, jednakże z punktu widzenia doktryny muzułmańskiej musi być uznane za zjawisko naturalne, a wręcz pożądane, gdyż łagodzące skutki obcego islamowi podziału na państwa narodowe.

Procesy integracyjne, choć powodowane tak poważną siłą, jak islam, napotykać na jeszcze poważniejszą barierę w postaci partykularyzmów państwowych, etnicznych - a często raczej grup lub jednostek sprawujących władzę. Pamiętać bowiem należy, że większość część państw muzułmańskich to tradycyjne monarchie lub państwa autorytarne. Wyrazem kompromisu pomiędzy dążeniami integracyjnymi a partykularnymi jest działalność Organizacji Konferencji Islamskiej. Charakterystyczne, że nie wypracowała ona systemu zbiorowego bezpieczeństwa ani współpracy wojskowej (mechanizmy takie istniały np. w Lidze Państw Arabskich). Podobnie znamienne jest niewielka efektywność Konferencji Islamskiej jako organizacji politycznej, mimo że dysponuje ona znacznymi możliwościami na forum ONZ za sprawą swej liczebności. Ale pamiętajmy, że podobny problem jest udziałem wielu, jeśli nie większości współczesnych organizacji międzynarodowych. Główny ciężar działania Organizacji Konferencji Islamskiej skierowany został na stworzenie pozapolitycznej - finansowej, gospodarczej, społecznej, informacyjnej - infrastruktury dla integracji państw członkowskich, a także dla podniesienia ich poziomu cywilizacyjnego, co jest o tyle ważne, że większość członków to kraje trzeciego świata. Jednak i na tym polu osiągnięte rezultaty są dalekie od zamierzonych, a szereg ambitnych planów pozostaje wręcz jedynie na papierze. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że sam fakt istnienia stałej struktury skupiającej państwa

islamskie i nastawionej na realizowanie celów wynikających z założeń islamu ma dla świata muzułmańskiego niebagatelne znaczenie. W momencie powstania tej organizacji silnie rysowały się antagonizmy, zwłaszcza wśród państw arabskich, na tle stosunku do islamu i do ogólnomuzułmańskiej integracji. Dziś antagonizmy te należą do przeszłości. W miejsce konfliktów na tym tle między rządami pojawiły się jednak antagonizmy wewnątrzpaństwowe spowodowane ruchami fundamentalistycznymi. Od zagrożenia agresywnym fundamentalizmem nie są wolne nawet kraje rządzone w oparciu o prawo koraniczne, jak Arabia Saudyjska.

Rysem charakterystycznym dla organizacji muzułmańskich, widocznym zwłaszcza w działaniach organizacji pozarządowych, jest brak ostrego rozdziału między czynnikiem rządowym i pozarządowym. Obie płaszczyzny przenikają się wyraźnie np. w poczynaniach Ligi Świata Muzułmańskiego, która zabiera głos w sprawach międzypaństwowych, a w jej działalności biorą udział przedstawiciele rządów. Sytuacja taka jest konsekwencją omówionego na wstępie braku rozróżnienia w systemie islamu między sferą świecką, państwową a religijną, przez co jednoczesna obecność obydwu czynników nie stoi w sprzeczności z rządowym albo pozarządowym charakterem prawnym organizacji.

Zaznaczyć trzeba, jeśli mowa o organizacjach pozarządowych, że również i one bardzo często wzorowane są na modelach zachodnich. Przykładem tego są np., nie omówione w artykule, stowarzyszenia zawodowe, naukowe czy studenckie. Wszystkie one jednak w swej działalności deklarują obecność wartości islamskich.

Wśród organizacji pozarządowych, co również należy podkreślić, widoczny jest raczej element współpracy niż konkurencyjności, nawet jeśli są to organizacje wspierane przez antagonizujące ze sobą państwa (np. Arabię Saudyjską i Libię). Charakterystycznym przykładem jest konferencja założycielska Ligi Świata Muzułmańskiego w Mekce w 1962 r., w której wzięli udział członkowie obradującego w tym samym czasie w Bagdadzie Światowego Kongresu Muzułmańskiego.

Współdziałanie i koordynacja widoczne są także w stosunkach między organizacjami pozarządowymi a Konferencją Islamską. Jest to wynik jej celowej, chociaż nie do końca skutecznej polityki kształtowania w rozdrobnionym na państwa narodowe świecie muzułmańskim odrębnej "islamskiej wspólnoty narodów".

INTERNATIONAL MUSLIM ORGANIZATIONS

(chosen international law problems)

S u m m a r y

During last decades we can assist to a growth of international role of the Islam. The Islam which since XVIIth century was gradually losing its positions under the pression of European

countries is now recovering its importance after some radical transformations in the first half of XXth century. The author discusses the origin and contemporary legal aspects of Muslim organizations paying particular attention to the Organization of the Islamic Conference and to the Muslim World League.